

К. С. Токарєва,

доктор юридичних наук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5705-5211>**Н. О. Савліва,**

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ

Національний авіаційний університет

проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна

E-mails: kseniia.tokarieva@npp.nau.edu.ua, 6160916@stud.nau.edu.ua

Мета: дослідити проблемні питання правового регулювання штучного інтелекту в законодавстві України. **Методи дослідження:** дослідження проведене з використанням системи загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, що забезпечують об'єктивний аналіз досліджуваного предмету. Під час вивчення даного аспекту важливим є об'єктивність, ціннісний та структурно-системний підходи, а також використання логічних прийомів, зокрема аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення. **Результати:** визначено головні особливості запровадження штучного інтелекту в законодавство України. **Обговорення:** поняття штучного інтелекту в правовій площині, з'ясування ролі та суті його нормативного закріплення, пошук перспективи подальшого розвитку технологій штучного інтелекту в Україні, досвід країн ЄС щодо впровадження в законодавчу базу основ регулювання штучного інтелекту.

Ключові слова: штучний інтелект; статус штучного інтелекту; правосуб'єктність штучного інтелекту; захист персональних даних; інтелектуальна власність; правове регулювання.

Постановка проблеми та її актуальність.

На сучасному етапі інформаційно-комунікаційні технології все більше інтегруються в усі сфери суспільного життя. Особливого розвитку набув штучний інтелект, тому виникло питання щодо перспектив формування його правового регулювання. У національному законодавстві не визначений правовий механізм використання творів, створених без участі людини, а автором твору визнається лише фізична особа. У науковому просторі пануючою залишається думка про надзвичайну ефективність штучного інтелекту, де цифрове середовище незабаром докорінно змінить право інтелектуальної власності. Взагалі штучний інтелект спричинив появу в законодавстві розвинених країн нових об'єктів і суб'єктів права, нових правовідносин та нової сфери застосу-

вання права. Окрім цього, ІТ-технології та штучний інтелект полегшують технічну роботу юриста та заощаджують час для виконання інтелектуальної та професійної частини його діяльності. Україні необхідно врахувати досвід зарубіжних країн та створити ефективний правовий механізм щодо правового регулювання основних проявів штучного інтелекту. Таким чином, питання регламентації статусу систем штучного інтелекту, який у найближчій перспективі може заповнити усі сфери суспільного буття людини, на сьогодні є актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняна правова наука поповнюється дослідженнями проблеми правового регулювання суспільних відносин у сфері розробки та використання штучного інтелекту, його соціалізації, морально-правових аспектів його використання тощо. За останні ро-

ки зросла кількість досліджень безпосередньо щодо регулювання правовідносин у сфері штучного інтелекту та робототехніки. Проблеми правового регулювання та правозастосування у галузі штучного інтелекту, питання надання роботам юридичних прав, обов'язків і визначення їхньої юридичної відповідальності висвітлено в працях таких науковців, як О.Кривецький, І.Городиський, М.Карчевський, О.Радутний, Т.Каткова та інших. Однак із огляду на відсутність правового регулювання галузі штучного інтелекту, актуальними залишаються питання концептуальної основи формування нормативно-правової бази щодо використання штучного інтелекту.

Метою статті є з'ясування особливостей правової регламентації відносин, пов'язаних із штучним інтелектом.

Виклад основного матеріалу. Створення та застосування штучного інтелекту є актуальним питанням для міжнародної спільноти. Деякі з провідних зарубіжних держав законодавчо вже визнали автором твору комп'ютерну програму. Зокрема в Японії ще у 2016 р. на засіданні державної комісії з інтелектуального права було прийнято рішення розпочати розробку нормативних документів щодо захисту авторських прав на продукти творчої діяльності, створені штучним інтелектом. Тоді як законодавством Австралії передбачено, що твір, який з'явився на світ завдяки участі комп'ютера, не може захищатись авторським правом, оскільки його не створено людиною. Бюро із захисту авторських прав США в одному з рішень підкреслило, що зареєструє оригінальну авторську роботу тільки за умови, що її було створено людиною, адже авторське право захищає лише плоди інтелектуальної праці, основами яких є творчі здібності розуму людини [1].

Правове регулювання штучного інтелекту, незважаючи на наявність певних стандартів, є недосконалим, оскільки знаходиться на етапі становлення навіть у розвинених країнах світу. Однак відсутність нормативної бази не зупиняє появу та розвиток численних розробок у сфері застосування штучного інтелекту. Наприклад, у Великій Британії було створено

«комп'ютерного суддю», який здатний передбачати рішення Європейського суду з прав людини з точністю до 79% [2].

Щодо України, то поки вітчизняні правові акти не регламентують діяльності штучного інтелекту. Вочевидь, інформаційні технології вже стали невід'ємною частиною нашого повсякденного життя, тому необхідно вже сьогодні сприяти їх впровадженню у правовий простір. Вчені починають усвідомлювати, що цифрове середовище незабаром змінить право інтелектуальної власності. Поки в Україні на твори штучного інтелекту авторське право не поширюється, будь-хто може безкарно використовувати музичні твори або візуальні зображення, створені комп'ютерною програмою.

Відносно нещодавно Європарламентом було ухвалено Резолюцію 2015/2103(INL) «Норми цивільного права про робототехніку» [3]. У ньому пропонується закріпити правові основи використання штучного інтелекту та впровадження загальноєвропейської системи реєстрації «розумних» машин. Резолюція наголошує на недосконалості сучасного правового регулювання штучного інтелекту, зокрема у сфері договірних відносин та відшкодування завданої шкоди. Визначено, що до заподіяної штучним інтелектом шкоди застосовуються правові норми про відповідальність за якість і безпеку товарів, згідно з якими виробник несе відповідальність за будь-які несправності, та користувач продукту – за поведінку, яка спричинила за виникнення шкоди. Європейський Союз планує підтримати розробку горизонтального, нейтрального з точки зору технологій підходу до прав інтелектуальної власності, що діють в галузях, де потенційно можуть бути впроваджені технології робототехніки.

Резолюція стала першим реальним кроком до законодавчого закріплення стандартів розробки та використання штучного інтелекту. Хоча вона носить рекомендаційний характер, її положення надають можливість сформулювати бачення основи тих норм, які в перспективі регламентуватимуть окреслену діяльність. В Україні з'являється все більше компаній, діяльність яких пов'язана із розробкою або використанням штучного інтелекту, що робить потребу в його законодавчому закріпленні нагальною. Вочевидь, з огляду на євроінте-

граційні процеси, в основу майбутнього українського законодавства в галузі штучного інтелекту будуть покладені стандарти Європейського Союзу [4, с. 56-57].

У тому випадку, якщо штучний інтелект отримає статус суб'єкта права, можна буде говорити про виникнення нових сфер юстиції. Окрім традиційної юстиції, з'являться щонайменше два нові види, а саме «змішана юстиція» та «юстиція штучного інтелекту». До змішаної юстиції науковці відносять форми вирішення правових спорів між фізичними, юридичними особами, суспільством та роботами. Тоді як до юстиції штучного інтелекту планують відносити форми вирішення правових спорів безпосередньо між роботами. Також функціонування такої системи юстиції буде забезпечувати протидію роботам, які представляють загрозу для соціального розвитку та стабільності суспільних відносин [5, с. 104].

Використання штучного інтелекту також має певні недоліки, такі як підвищення ризику шахрайства. Що стосується настання відповідальності штучного інтелекту, який наділений певною правосуб'єктністю, то у такому випадку повинні застосовуватися такі ж види юридичної відповідальності, як і щодо громадян-суб'єктів відповідальності. Максимальною санкцією може бути повне припинення діяльності відповідного штучного інтелекту.

Ми погоджуємося з думкою А. Петренко, відповідно до якої правове закріплення відносин, пов'язаних із штучним інтелектом, потребує вирішення наступних питань: захист персональних даних; врегулювання господарської діяльності з виробництва роботів чи програмного забезпечення; авторські права на твори, створені штучним інтелектом; кібербезпека й застосування штучного інтелекту; «змішана юстиція» та «юстиція штучного інтелекту», тобто його використання в правосудді; питання цивільно-правової і кримінальної відповідальності; роль штучного інтелекту в протидії поширенню фейків; захист прав людини та недискримінація [2]. Належне правове регулювання штучного інтелекту сприятиме його ефективному використанню.

О.Е. Ратутний у своєму дослідженні розглядає штучний інтелект як суб'єкт злочину та зазначає, що віртуалізація частини життєдіяльності людини є неминучою, а віртуальним світом та повсякденним життям у найближчому майбутньому повністю зможе опікуватися штучний інтелект, більш усвідомлений, ніж людина. Штучний інтелект як електронна особистість, на думку науковця, може бути наділена здатністю усвідомлювати суспільну небезпечність своєї дії або бездіяльності та їх наслідків, керувати своєю поведінкою, тому цілком може бути визнаний суб'єктом злочину. Однак такі зміни стануть реальними лише за умови переопрацювання всієї системи кримінального права [6, с. 113].

Досить цікавою є думка Т.Г. Каткової, яка наголошує на необхідності створення Карти правових реформ використання штучного інтелекту. Правові реформи у сфері штучного інтелекту повинні охоплювати багато різних сфер, зокрема цивільне законодавство (визначення правосуб'єктності, зокрема, в яких ситуаціях він може діяти в якості посередника фізичної чи юридичної особи; укладати договори; нести цивільно-правову відповідальність); кримінальний закон (визначення кримінальної відповідальності за дії штучного інтелекту); страхове законодавство; захист персональних даних (можливості надання диференційованої згоди на обробку персональних даних, а також удосконалення механізму інформованої згоди на обробку персональних даних); законодавство у сфері інтелектуальної власності; медичне право (використання штучного інтелекту в медичній сфері, аспекти діяльності лікаря, який використовує штучний інтелект) [7, с. 46].

Якщо говорити щодо права інтелектуальної власності та штучного інтелекту, то необхідно підкреслити, що існуюча система захисту прав інтелектуальної власності має бути переглянута, а саме комп'ютерне програмне забезпечення має захищатися патентами. Крім патентів, твори штучного інтелекту можуть бути захищені і під ширшими авторськими правами, коли кваліфікуються як твори мистецтва, а не винаходи [8]. Ф. Коста та А. Каррано зазначають, що проблеми захисту інтелектуальної власності в контексті застосування штучного інтелекту здебільшого пов'язані з двома аспектами: забезпечення свободо-

ди дій при використанні штучного інтелекту без порушення інтелектуальних прав третіх осіб і захист інвестицій у дослідженні та розробці в сфері використання штучного інтелекту [9].

Альтернативами наділення систем штучного інтелекту правами на результати їхньої інтелектуальної діяльності є або передача всіх прав людини, яка будь-яким чином брала участь у діяльності штучного інтелекту, або передача таких творів і винаходів у суспільне надбання. Перехід робіт, що створюються штучним інтелектом, у суспільне надбання може загальмувати розвиток інновацій у цій сфері, оскільки не дозволить тим компаніям, які інвестують у штучний інтелект, отримувати від цього відповідні економічні вигоди [8].

На даному етапі можна помітити одне з питань правового регулювання розвитку штучного інтелекту, яке може стати проблемою, а саме стурбованість деяких науковців щодо доцільності заборони чи певного обмеження розвитку штучного інтелекту. Деякі вчені наполягають на забороні досліджень штучного інтелекту або на повному контролі за поширенням технології, спираючись на небезпечність некерованого розвитку штучного інтелекту. Проте, наприклад, М.В. Карчевський зазначає, що заборона досліджень у сфері штучного інтелекту не стане дієвою. Із розвитком інформаційних технологій така діяльність ставатиме ще доступнішою, а отримані зразки зброї – ще більш небезпечними. За таких умов законодавча заборона розробок приведе до критичних ситуацій, коли органи безпеки та правопорядку будуть оснащені гірше, аніж злочинці, терористичні організації тощо [10, с. 95]. Адже для нормальної заборони розвитку штучного інтелекту на законодавчому рівні необхідно мати важелі впливу, засоби державного примусу, за допомогою яких можна було б контролювати розвиток штучного інтелекту, що, в сучасних реаліях, є неможливим.

У 2020 році в Україні з'явилася Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні [11]. Серед першочергових проблем, які виникають на шляху до нормального функціонування у галузі штучного інтелекту, Концепцією визна-

чено відсутність або недосконалість насамперед правового регулювання штучного інтелекту, недосконалість законодавства про захист персональних даних та відсутність застосування таких технологій у судовій практиці. З метою правового закріплення штучного інтелекту в Україні планується масштабна співпраця з міжнародними організаціями та залучення європейського досвіду, зокрема в розробці стандартів захисту прав і свобод учасників таких відносин та Етичного кодексу використання штучного інтелекту.

Слід зазначити, що потужне користування інформаційними технологіями може призвести до певних негативних наслідків. Так, прогресивне збільшення споживання інформації та використання штучного інтелекту може стати результатом втрати свободи людиною, втрати мети існування і підпорядкування своїх цілей цілям збереження і примноження інформаційних ресурсів. За цих умов інформаційного поневолення людини складність подальшого відшукування власного шляху і мети існування, тобто онтологічні проблеми, фактично виходять на перший план [12, с. 89]. Перспективними напрямками досліджень у сфері правового регулювання галузі штучного інтелекту слід визнати також проблематику фізичної інтеграції людини й технологій.

Висновки. Незважаючи на дискусії та певні сумніви щодо надання штучному інтелекту будь-якого правового підґрунтя, Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу не відмовиться від здобутків науково-технічного прогресу. Формування правового регулювання галузі розробки та використання штучного інтелекту залишається актуальним для вітчизняного законодавця. В основу регламентації новітніх технологій повинні бути закладені європейські стандарти та рекомендації щодо захисту прав і свобод учасників відносин розробки та використання штучного інтелекту, договірних зобов'язань та юридичної відповідальності у галузі штучного інтелекту. Реформування законодавства відповідно до вимог цифрової епохи повинно бути комплексним. У першу чергу існує потреба в уніфікації термінології, зокрема, законодавчого визначення понять «штучний інтелект», «робототехніка» тощо. Також, узагальнюючи вітчизняні теоретичні напрацювання, можна говорити про різноманітні шляхи

регламентації статусу штучного інтелекту: надання штучному інтелекту статусу електронної особистості (особи), визнання штучного інтелекту суб'єктом права інтелектуальної власності, визнання штучного інтелекту суб'єктом злочину тощо.

Література

1. Кривецький О. До проблеми правового регулювання штучного інтелекту. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3728:do-problemi-pravovogo-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 25.03.2021).

2. Петренко А. Штучний інтелект і право. *Business Law Electronic Resource*. 2021. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/artificial-intelligence/> (дата звернення: 25.03.2021).

3. Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_EN.html (дата звернення: 25.03.2021).

4. Городиський І.М. Тенденції розвитку правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17 лист. 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 51-57.

5. Карчевський М.В. Правове регулювання соціалізації штучного інтелекту. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2(78). С. 99-108.

6. Радутний О.Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. № 4. С. 106-115.

7. Каткова Т.Г. Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 46-55.

8. Moriggi A. The role of intellectual property in the intelligence explosion. URL: https://www.4ipcouncil.com/application/files/9615/1638/1031/The_Role_of_Intellectual_Property_in_the_Intelligence_Explosion.pdf (дата звернення: 25.03.2021).

9. Costa F.A., De Carrano A.G. Intellectual property protection for artificial Intelligence. URL: <https://www.finnegan.com/en/insights/>

articles/intellectual-property-protection-for-artificialintelligence.html (дата звернення: 25.03.2021).

10. Карчевський М.В. Основні проблеми правового регулювання соціалізації штучного інтелекту. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17 лист. 2017 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 93-99.

11. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 груд. 2020 р. № 1556. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-shvalennya-konceptsiyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220> (дата звернення: 25.03.2021).

12. Сопілко І.М. Тролі, боти та бот-мережі як загрози розвитку інформаційного суспільства. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2016. № 4 (41). С. 98-105. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.41.11128>.

References

1. Kryvetskyi O. Do problemy pravovoho rehulivannia shtuchnogo intelektu. *Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV*. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3728:do-problemi-pravovogo-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu&catid=8&Itemid=350

2. Petrenko A. Shtuchnyi intelekt i pravo. *Business Law Electronic Resource*. 2021. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/artificial-intelligence/> (дата звернення: 25.03.2021).

3. Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_EN.html

4. Horodyskyi I.M. Tendentsii rozvytku pravovoho rehulivannia shtuchnogo intelektu v Yevropeiskomu Soiuzi. *IT-pravo: problemy ta perspektvyu rozvytku v Ukraini*: zbirnyk materialiv II Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (Lviv, 17 lystopada 2017 r.). Lviv: NU «Lvivska politekhnik», 2017. S. 51-57.

5. Karchevskyi M.V. Pravove rehulivannia sotsializatsii shtuchnogo intelektu. *Visnyk LDUVS im. E.O. Didorenka*. 2017. № 2(78). S. 99-108.

6. Radutnyi O.E. Shtuchnii intelekt yak subiekt zlochynu. *Informatsiia i pravo*. 2017. № 4. S. 106-115.

7. Katkova T.H. Shtuchnyi intelekt v Ukraini: pravovi aspekty. *Pravo i suspilstvo*. 2020. № 6. S. 46-55.

8. Moriggi A. The role of intellectual property in the intelligence explosion. URL: https://www.4ipcouncil.com/application/files/9615/1638/1031/The_Role_of_Intellectual_Property_in_the_Intelligence_Explosion.pdf

9. Costa F.A., De Carrano A.G. Intellectual property protection for artificial Intelligence. URL: <https://www.finnegan.com/en/insights/articles/intellectual-property-protection-for-artificialintelligence.html>

10. Karchevskiy M.V. Osnovni problemy pravovoho rehulivannia sotsializatsii shtuchnoho

intelektu. *IT-pravo: problemy ta perspektyvy rozvytku v Ukraini*: zbirnyk materialiv II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Lviv, 17 lystopada 2017 r.). Lviv: NU «Lvivska politekhnik», 2017. S. 93-99.

11. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku shtuchnoho intelektu v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.12.2020 № 1556. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220>.

12. Sopilko I.M. Troli, boty ta bot-merezhi yak zahrozy rozvytku informatsiinoho suspilstva. *Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo»*. 2016. № 4 (41). S. 98-105.

Kseniia Tokarieva, Nataliia Savliiva

PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UKRAINE

National Aviation University

Liubomyra Husara Avenue, 1, 03680, Ukraine, Kyiv

E-mails: kseniia.tokarieva@npp.nau.edu.ua, 6160916@stud.nau.edu.ua

Object: to explore the features of the legal regulation of relations related to artificial intelligence in Ukraine. **Research methods:** the research was conducted using a system of general and special-scientific methods of cognition, which provide an objective analysis of the subject. When studying this aspect, it is important to be objective, value-based and structural-systemic approaches, as well as the use of logical methods, including analysis and synthesis, comparison, generalization. **Results:** the main features of the introduction of artificial intelligence in the legislation of Ukraine are identified. **Discussion:** the concept of artificial intelligence in the legal field, clarifying the role and essence of its regulation, finding prospects for further development of artificial intelligence technologies in Ukraine, the experience of EU countries in implementing the legal framework for the regulation of artificial intelligence.

It is established that the process of formation of legal regulation of the field of development and use of artificial intelligence in developed countries is still ongoing. Given the rapid development of new technologies, the European community has begun to set standards in the field of robotics and artificial intelligence. The risks of using artificial intelligence, the processes of competitive competition between countries in scientific and technical activities and the emergence of domestic companies that use artificial intelligence, determine the relevance of the legislative consolidation of the field of artificial intelligence in Ukraine.

Legal regulation and development of the use of artificial intelligence in Ukraine should contribute to the protection of human rights and freedoms, ensuring the rule of law and stability of public relations. In addition, the improvement of legislation on personal data protection remains relevant. The need to give artificial intelligence the status of a subject of law and to determine the legal responsibility of such a subject has been identified.

Keywords: artificial intelligence; status of artificial intelligence; legal personality of artificial intelligence; protection of personal data; intellectual property; legal regulation.